

Apariția darului în fenomenologia lui Jean-Luc Marion

MIHAIL NEAMȚU

Abandonul metafizicii

Au trecut două decenii¹ de când Jean-Luc Marion (n. 1946) a receptat provocările fenomenologiei continentale, pornind în primele sale cercetări alături de doi mari maeștri ai tradiției postbelice: Emmanuel Lévinas și Michel Henry. Încă de la începutul secolului XX, noutatea gândirii fenomenologice husserliene reprezentase în istoria filozofiei europene un episod similar revoluției cuantice din fizică. Simpla vogă a fenomenologiei în școala franceză de filozofie nu explică însă interesul lui J.-L. Marion față de Edmund Husserl și Martin Heidegger. El și-a însușit rigorile disciplinei din perspectiva mult mai avantajoasă a istoricului filozofiei. La începutul anilor '80, competența sa în domeniul studiilor carteziene era unanim recunoscută. Recursul la fenomenologie răspundea unei nevoi stringente de a depăși într-un mod creator postura relativ confortabilă de hermeneut al modernității. Marion făcea un pas înainte, beneficiind de imensele resurse ale metodei fenomenologice în meditația asupra ființei². După primele sale studii despre ontologia lui Descartes³ și urmând o inedită interpretare teologică a nihilismului (după diagnosticul lui Nietzsche și Heidegger), tânărul filozof se îndrepta către noi orizonturi⁴.

Despărțirea de gândirea metafizică devenea necesară atât din perspectiva teologică a creștinismului patristic, cât și din punctul de vedere al istoricului filozofiei, care putuse constata falimentul tardiv al gândirii substanțialiste. Două decenii mai târziu, Marion avea să explicitizeze rațiunile acestei turnuri fenomenologice⁵. Întrebându-se, pe urmele vechilor greci, care este diferența specifică dintre filozofie și celelalte științe (naturale sau umane), Marion pornește la o analiză sistematică a principiilor gândirii metafizice. O asemenea abordare este cu atât mai stringentă cu cât, în universitățile contemporane, cei mai înverșunați avocați ai „cunoașterii științifice” continuă să adere la mitologia iluministă a progresului. Rezultatele „științelor umane” (*Geisteswissenschaften, humanities*) sunt evaluate cu unitățile de măsură proprii „științelor pozitive” (*Naturwissenschaften, natural sciences*). Efectivitatea unei discipline este reflectată de nivelul ei de specializare și fragmentare lăuntrică. Conform acestei viziuni curente, fără specializare nu există știință, deci nici cunoaștere. Fără studii inedite (superstiția noutății) și cât mai specializate (superstiția exactității), procesul cunoașterii este pus în pericol. Care este locul filozofiei (adică al iubirii de înțelepciune) în acest ansamblu de noi atitudini teoretice? Cu ce anume se ocupă filozofia (sau teologia)? Nu cumva totul este o simplă pălăvrăgeală? – se întreabă colegii de universitate ai filozofilor și teologilor.

Criza fundamentului

În taxonomia aristotelică a științelor (*Metafizica E*, 1026 a 29–31), orice act de cunoaștere trebuie să vizeze

generalul. Filozofia contemplă natura unică (*physis tis mia*), adică divinul, alături de esențele separate și imobile (e.g., primul motor). Matematica studiază realitățile sau esențele non-separate și imobile și relațiile între acestea (e.g., raporturile numerice), în timp ce fizica explorează elementele schimbătoare ale naturii. Toate celelalte discipline ale cunoașterii se ivesc din trunchiul acestor științe primare. Prioritatea de care se bucură filozofia (greu de separat de teologie, cel puțin la Platon și Aristotel) derivă din preeminența unei categorii indispensabile a gândirii: ființa sau fiindul⁶ (*ousia* pentru greci, *essentia* ori *substantia* pentru latini).

Întrebarea istoricului filozofiei nu întârzie: cum mai poate fi gândit proiectul filozofiei în urma deconstrucției categoriei de substanță operată de I. Kant în *Critica rațiunii pure* (1781)? Cu greu s-ar mai găsi cineva astăzi dornic să explice realitatea în termenii aristotelici de substanță primă și substanță secundă. Modernitatea a inversat raportul între metafizică și epistemologie, consacrand trecerea de la substanțialism la funcționalism (E. Cassirer). Aceasta repune în discuție statutul subiectului, înțeles de Descartes ca „substanță cugetătoare”. Nici *ousia* aristotelică și nici *ego*-ul cartezian – ca actor al cunoașterii fundamentale – n-ar putea întemeia astăzi proiectul unei *philosophia prima*. Drumul către universalitate nu mai este asigurat, ca în tradiția metafizică, de recursul la noțiunea de „substanță”. Cunoașterea generalului reclamă uzul unei alte categorii, descoperite pentru întâia oară de Husserl în faimoasele sale *Cercetări logice*: „donația” (*die Gegebenheit*). Ceea ce conferă fenomenologiei statutul de universalitate este conceptul de „donație”, relevant prin reducția viziunii naturaliste asupra lumii la perspectiva transcendentală. Înainte de a se arăta, ca

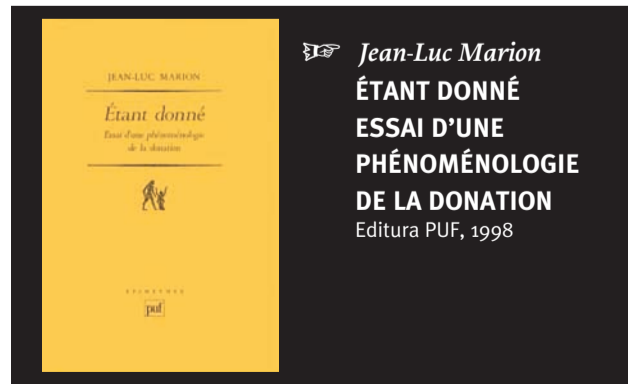
fenomen între alte fenomene, orice lucru *se dă*. „Donația” nu trebuie înțeleasă aici ca „origine” sau „cauză” a fenomenalității. Donația poate fi identificată mai degrabă ca strat ultim al oricărei apariții, pe care subiectul nu face decât s-o consemneze⁷.

Aceasta este concluzia unui volum de pionierat, intitulat *Reduction et donation* (1989). Proiectul depășirii cadrelor gândirii metafizice prin articularea unei fenomenologii lipsite de ambiții fundaționiste îl face pe Marion să navigheze între eșecul lui Husserl de a tematiza satisfăcător instanța ireductibilă a apariției („donația”) și ambiția nereușită a lui Heidegger de a edifica o ontologie fundamentală. Dacă investigațiile conduse între 1984–1989 au reprezentat, în opinia autorului, „un simplu examen istoric”, tomul publicat în 1997 cu titlul *Étant donné* revendică o autonomie lărgită și deschideri suplimentare⁸. La zece ani după apariția acestui volum fundamental ne propunem aici un survol asupra principalelor teme care l-au făcut celebru.

„Dat fiind...”

Împărțit în cinci cărți distincte, volumul debutează printr-o pledoarie *pro domo*. Filozoful parizian își revendică ortodoxia doctrinară în raport cu tradiția fenomenologică husserliană⁹. Marion fructifică rezultatele câștigate în *Reduction et donation*, la capătul căreia „donația” va fi recunoscută, pe urmele lui Husserl din *Logische Untersuchungen* (1900), ca „ultim cuvânt al fenomenalității”. Spre deosebire de J. Derrida¹⁰, care acuza în textul husserlian remanența unui intuiționism (debitor el însuși „metafizicii prezenței”), exegetul restituie *Cercetărilor logice* adevăratul lor *Schwerpunkt* donația. Aceasta nu trebuie căutată nici printre evidențele sensibile, deși în urma efectuării reducției donația *poate* deveni o evidență empirică. Donația este principiul care explică legea corelației asimetrice a sferei noetico-noematice a conștiinței. Distincția făcută de Husserl între nivelul formal (noetic) și cel hyletic (noematic) al apariției (*Erscheinen/Erscheinenden*) nu contrazice primatul donației, ci verifică gemenția celor două „fețe” ale oricărui fenomen (intenția de semnificare și intuiția empirică).

✿
Ceea ce conferă fenomenologiei statutul de universalitate este conceptul de „donație”, relevant prin reducția viziunii naturaliste asupra lumii la perspectiva transcendentală. Înainte de a se arăta, ca fenomen între alte fenomene, orice lucru se dă. „Donația” nu trebuie înțeleasă aici ca „origine” sau „cauză” a fenomenalității. Donația poate fi identificată mai degrabă ca strat ultim al oricărei apariții, pe care subiectul nu face decât s-o consemneze.

Jean-Luc Marion
ÉTANT DONNÉ
ESSAI D'UNE
PHÉNOMÉNOLOGIE
DE LA DONATION
Édition PUF, 1998